

NEDOSTATKY FINANČNÉHO VZDELÁVANIA DOSPELÝCH V PODMIENKACH EDUKAČNÉHO SYSTÉMU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ján Pitoňák

ABSTRAKT

Kvalita, dostupnosť a efektívnosť finančného vzdelávania dospelých na Slovensku nie je na postačujúcej úrovni. V nasledujúcom článku si poukážeme na závažné nedostatky, ktoré nízka miera finančnej gramotnosti u dospelých pracujúcich a ekonomicky aktívnej populácie môže spôsobiť a bohužiaľ podľa dostupných štatistických ukazovateľov a dát aj spôsobuje. Štát nemá efektívne nástroje na riešenie finančnej gramotnosti dospelých populácie a projekty financované z európskych fondov, neplnia základný cieľ – kontinuitu a stabilitu finančného vzdelávania v dostupných formách pre celú spoločnosť. Na strane druhej v spoločnosti chýba širšie povedomie, diskusia o potrebe rozvíjať kompetencie finančnej gramotnosti v spotrebiteľskom správaní sa občanov. Máme za to, že náš príspevok nastavuje isté zrkadlo hlavným nedostatkom finančného vzdelávania a snaží sa ich pomenovať a priradiť k nim vhodnú alternatívu riešenia.

Kľúčové slová: finančné vzdelávanie, ekonomická gramotnosť, finančná gramotnosť, financie, spotrebiteľské správanie, úverové produkty, Slovenská republika

ABSTRACT

The quality, availability and effectiveness of adult financial education in Slovakia is not at a sufficient level. In the following article, we will point out the serious shortcomings that the low level of financial literacy in the adult working and economically active population can cause and, unfortunately, according to the available statistical indicators and data. The state does not have effective tools for solving the financial literacy of the adult population and projects financed from European funds do not meet the basic goal - continuity and stability of financial education in accessible forms for the whole society. On the other hand, society lacks a wider awareness, a discussion of the need to develop financial literacy competencies in consumer behavior of citizens. We believe that our contribution sets a mirror to the main shortcomings of financial education and tries to name them and assign to them a suitable alternative solution.

Keywords: financial education, economic literacy, financial literacy, finance, consumer behavior, credit products, Slovak Republic

Na Slovensku máme stále radikálny problém so vzdelaním dospelých ľudí. Priemerne len 4,5 % z nich sa zúčastňuje na celoživotnom a kontinuálnom vzdelávaní (Lifelong learning). Pričom priemer krajín OECD je ďaleko nad 11% pri krajinách EÚ sú tieto čísla ešte o pár percent vyššie. Zároveň závery Sociálneho Summitu v Porte z roku 2020 nás motivujú, ale aj zaväzujú v nasledujúcom programovom období 2021-2027 dosiahnuť 60% úroveň dospelých osôb vykonávajúcich celoživotné vzdelávanie. Ešte horšie je, že my dnes vlastne nepoznáme reálnu finančnú gramotnosť / negramotnosť dospelého slovenského obyvateľstva. Poznáme len dáta z testovania PISA uskutočneného v roku 2018, ktoré nie sú vôbec lichotivé a pre istotu Slovensko sa do ďalšieho testovania plánovaného v tomto roku (2021) ani len nezapojilo. Skreslene teda vieme, že viac než tretina detí vo veku 15 rokov je finančne negramotná a tento trend pretrváva aj po ukončení povinnej školskej dochádzky a stredných škôl. Ako uvádza Klučiarovský M.: *„Meniaca sa ekonomická a finančná situácia, ako aj výrazné turbulencie na medzinárodných trhoch spôsobili prejavovanie negatívnych dopadov globalizácie, medzi inými aj tie, ktoré sa dotýkali miliónov pracovných miest naprieč všetkými členskými štátmi EÚ.“* (Klučiarovský, 2018)

Eurofondy ako cesta zlomu sa bohužiaľ neosvedčili v uplynulom programovom období na celoživotné vzdelávanie a aj na podporu finančnej gramotnosti natekali prostriedky cez Ministerstvo školstva. Výsledkom po siedmych rokoch programového obdobia je šetrenie Európskym úradom pre boj proti podvodom v otázkach neexistujúcich výstupov, publikácií, neuskutočnených podujatiach, absencií knižných materiálov a brožúr či chátrajúce poradenské a edukačné centrá, ktoré mohli slúžiť na vzdelávanie finančnej gramotnosti. Problémom vzdelávania ako sa ukázalo v uplynulom programovom období je absencia evaluácie a spätnej kontroly po jeho realizácií. Väčšina projektov sa nesnažila budovať trvalé a udržateľné riešenia na poli vzdelávania dospelých vo finančnej gramotnosti, ale len prísť s kurzom poskytnúť ho širokej verejnosti alebo aspoň minimálnej klientele nevyhnutnej pre financovanie a následne kurz ukončiť, ponechať si materiálne vybavenie a presunúť svoje aktivity na inú problematiku. Tento trend spolu s neoverovaním vedomostí je bohužiaľ chybný a nemá na konci dňa výsledný efekt. Nakoľko dospelí ľudia sú súčasťou ako trhu práce, tak majú svoje domácnosti a finančné rozhodnutia robia na dennej báze, tie však môže zásadným spôsobom ovplyvniť ich život do budúcnosti. (Brabec, 2012)

Uviest' si to môžeme na modelovom príklade - mladý človek po strednej či ihneď po vysokej škole smeruje do banky pre hypotekárny úver, dokáže dokladovať stabilný mesačný príjem a je pre banku zaujímavý, nemá však potrebné a patričné vedomosti o fungovaní

bankových produktov a úverov. Tým, kto mu bude otvárať obzory finančnej gramotnosti úverovej a hypotekárnej bankovej politiky bude komerčný bankár, teda zamestnanec hypotekárneho oddelenia, ktorý síce klientovi poradí a zorientuje ho v spleti paragrafov a nariadení centrálnej banky, EÚ či štátu ako aj pravidiel daného bankového domu, avšak sleduje vlastný zámer – profit, resp. zisk. Dané poradenstvo bude uskutočňovať so zámerom nastaviť klienta na ideálny model najvýhodnejší pre neho a jeho províziu so zazmluvnenia nového klienta. Na konci síce klient dostane aj cennú lekciu z finančnej gramotnosti, no zároveň sa môže zaviazať na niekoľko rokov k zásadnému finančnému rozhodnutiu splácať daný a nie iný typ hypotekárneho úveru či dofinancovania nehnuteľnosti cez iné možnosti ako len najvýhodnejší, no stále úverový a legislatívne limitovaný bankový produkt. (Srový, 2011)

Finančná negramotnosť preto neznamená len neschopnosť získať a akumulovať vyššie sumy peňazí, ale na strane druhej aj pri solídnom mesačnom zárobku môže spôsobiť výrazne finančné straty a priniesť dlhodobé finančné záväzky, z ktorých nie je možné ľahko uniknúť. Krajným rozhodnutím, ktoré je však bohužiaľ na vzostupe je vyhlásenie osobného bankrotu. Osobný bankrot počas uplynulého pandemického roka 2020 vyhlásilo až 15 tisíc Slovákov. Zároveň sa bavíme o cieľovej skupine ľudí nachádzajúcich sa na hranici hmotnej núdze alebo v hmotnej núdzi, bez stáleho zamestnania a s ťažkosťami získať a nadobudnúť dlhodobé a stabilné zamestnanie. Ako vo svojom článku uvádza Chovanculiak: *„Celoživotné vzdelávanie preto vyžaduje úplne zmeniť prístup k financovaniu. A netreba objavovať koleso, stačí sa pozrieť na úspešné príklady zo zahraničia. Namiesto financovania nákladov musí štát začať financovať výsledky. To znamená, že štát preplatí rekvalifikáciu len tým školiteľom, ktorých absolventi si očakávanú prácu následne aj nájdu. Takéto spojenie osudu absolventa s osudom poskytovateľa zladí ich záujmy a správne nastaví motivácie. Odrazu už nebude cieľom len odučiť hodiny a minúť peniaze – vyhadzovať tehly a maltu do vzduchu, ale reálne zvýšiť uplatniteľnosť človeka na trhu práce.“* (Chovanculiak, 2021) Pričom v rámci systému činnosti Úradov práce sociálnych vecí a rodiny nie je problém spätne skontrolovať vznik pracovného pomeru a cez Sociálnu poisťovňu aj jeho trvanie, prípadne iné ukazovatele o danom pracovnom mieste a jeho špecifikácií. Musíme dbať na to aby, finančné prostriedky európskym štrukturálnych investičných fondov natekali na správne miesta s možnosťou kontroly a boli orientované na výsledky, nie na preplácanie mzdových nákladov a investičných položiek.

Dávnejšie prieskumy finančnej gramotnosti ukázali neblahé fakty, že až 46% respondentov sa učí na vlastných chybách a s vlastnými financiami. Absolútne tak u nich absentuje modelovanie s virtuálnymi financiami, kde nemajú čo pokaziť, len sa môžu naučiť rôzne postupy a formy investovania a získať isté kompetencie, zručnosti a obratnosť pri správe vlastných financií a finančného portfólia. Bohužiaľ takmer polovička domácností sa učí na vlastných chybách a omyloch. Ako uvádza Děd M.: „*Sociálno-ekonomická stratifikácia obyvateľstva úzko súvisí s nerovnosťou alebo vysokou mierou nezamestnanosti aj vo vyspelých krajinách sveta.*“ (Děd, Klučiarovský, 2021) Stav človeka v situácií nezamestnaného výrazne ovplyvňuje jeho finančné správanie a vytvára enormný tlak aj na jeho finančnú gramotnosť. Je len otázkou, koľko z nich je fatálnych. Finančné vzdelávanie by podľa prieskumov malo byť súčasťou primárneho a sekundárneho vzdelávania, no stále nie sme na dostatočnej a potešiteľnej úrovni. Napriek tomu, že od roku 2008 máme už tretiu, aj keď nie inovatívnu verziu Národného štandardu finančnej gramotnosti, ktorému sme venovali patričnú pozornosť v hodnoteniach PISA sme sa dlhodobo držali a držíme pod priemerom štátov OECD. Pričom pre porovnanie susedné Česko má Národnú stratégiu pre FG až od roku 2010 a už o dva roky nato v 2012 dosiahli nadpriemerné hodnoty štátov OECD, kde meranie PISA prebiehalo. Je zrejmé, že na výučbu finančnej gramotnosti sa nevytvorili samostatné predmety, len sa vyčlenil čas a zakomponovala sa výučba FG do existujúcej predmetovej sklady a sylabu. To funguje relatívne efektívne na školách, no je to neaplikovateľné pre finančné vzdelávanie dospelých, ktoré nevyhnutne potrebuje aktivizáciu tretieho sektora, mimovládnych a neziskových organizácií, vysokých škôl cez modely celoživotného vzdelávania a v konečnom dôsledku aktivitu bankových spoločností a domov, ktoré by mohli financovať a realizovať nestranné, objektívne a efektívne finančné vzdelávanie. Rútime sa do priepasti a ani o tom nevieme. (Zeman, 2017)

Na rozdiel od Českej republiky Slovensko neuskutočňovalo, neuskutočňuje a ani neplánuje robiť komplexné prieskumy a zisťovanie miery finančnej gramotnosti v populácií. Môžeme ju len odhadovať z matematickej a čitateľskej gramotnosti a z údajov od komerčných bánk, ktoré si z času na čas nejaký interný prieskum pre svoje potreby a produktové portfólio spravia. V zásade však platí, že stratifikácia finančnej gramotnosti je prítomná a podmienená kvalitou dosiahnutého vzdelania ako aj výškou mesačného príjmu ako jednotlivca, tak v kumulatívne aj domácností. Čím vyšší dosiahnutý stupeň vzdelania, tým vyššia miera finančnej gramotnosti, a čím vyšší mesačný kumulovaný príjem domácnosti, tým efektívnejšia a racionálnejšie hospodárenie s finančnými prostriedkami. Ako však riešiť nízku

mieru finančnej gramotnosti dospelých? Navrátiť ich len tak do škôl? Je to veľmi ťažko uskutočniteľné, aj keď to koreluje s našou myšlienkou o celoživotnom vzdelávaní. Je to pomerne časovo aj finančne náročné a najmä širokej verejnosti by pri takáto systéme chýbala motivácia. Preto sa ako funkčnejšie javí doplnkové finančné vzdelávanie, ktoré by dospelých dokázalo ako vzdelávať, tak im ukazovať modelové situácie aj príklady z praxe ako to funguje a ako sa jednotlivými krokmi dá maximalizovať jednak potenciál svojej výplaty, ale aj svoj majetok. Samozrejme, patrí sem aj spomínaná edukácia o možnostiach v extrémne negatívnej situácii vyhlásiť osobný bankrot či požiadať o oddĺženie. Tieto nástroje umožňujú ako fyzickým osobám, tak právnickým osobám relatívne jednoducho odpísať svoje záväzky, ale samozrejme so zásadnými dopadmi na spôsob, štýl a formu ich života, kvality a komfortu života. Zároveň tento nástroj negarantuje, že tá istá osoba alebo podnikateľský subjekt sa o pár rokov nemôže dostať do rovnakej situácie a opätovne vyhlási osobný bankrot. V rámci finančnej gramotnosti je potrebné spoločnosť vzdelávať aj o možnostiach splátkových kalendárov, rozloženia splátok či racionalizácie svojich dlhov a pohľadávok. Pričom existuje množstvo zákonných spôsobov ako pracovať aj s veľmi zlou finančnou situáciou jedinca, oddĺženie jednotlivca je možné už pri minimálne 30% pokrytí svojich nezabezpečených dlhov, pričom si môže svoj majetok - napríklad nehnuteľnosť nechať. Zároveň zákonná úprava na Slovensku hovorí jasnou rečou a opätovné využitie inštitútu osobného bankrotu či oddĺženia je možné až po deviatich rokoch. Preto je nevyhnutné poznať tieto formy nástrojov a tie sa dajú spoznať len na finančných kurzoch a na finančnom vzdelávaní, to však nesmie byť organizované nebankovými subjektmi, ktoré sú zároveň poskytovateľmi spotrebných bezúčelových úverov pretože vytvára bludný kruh pre ľudí v núdzi. (Janáková, 2017)

Ako uvádza Zeman: „*Údaje z Centrálného registra exekúcií hovoria, že exekúcie sa týkajú spolu 968 986 fyzických osôb vrátane podnikateľov. Z toho 517 908 osôb rieši jedno exekučné konanie, na 152 154 osôb sú vedené dve exekučné konania, na 79 243 osôb sú vedené tri exekučné konania a po sedem a viac exekúcií je vedených na 107 141 osôb. Tieto podrobnejšie dáta nám dávajú obraz, že pre vyše polovicu osôb je to len jednorazová záležitosť, do ktorej sa dostali a pre zvyšné osoby sa ponúka možnosť využitia osobného bankrotu.*“ (Zeman, 2017) Nie je potrebné riešiť otázky dlhovej či exekučnej amnestie, pokiaľ by existoval funkčný systém vzdelávania a prevencie pred vstupom fyzických, ale aj právnických osôb do stavu exekúcie a exekučného konania, pokiaľ by to zo strany daných subjektov nebolo účelové konanie. V tomto prípade racionálneho uvažovania, tak potrebujeme kvalitné riešenia, ktoré sa nám ponúkajú:

- A. Kvalitné a dostupné finančné vzdelávanie, ktoré bude zdrojom spoľahlivých a bonitných klientov bez strachu investovať do stabilných, ale aj rizikových produktov a podporiť tak rast rizikového kapitálu
- B. Spoločenská zodpovednosť finančných inštitúcií, orientovaná na budovanie a dosahovanie vyššej kvality finančnej gramotnosti
- C. Cielená, komplexná a funkčná informačná kampaň o možnostiach predchádzania a prevencie nepriaznivých finančných situácií a príležitostiach zvýšenia finančnej gramotnosti.
- D. Rôzne podoby úverovej alebo exekučnej amnestie ako posledná možnosť riešenia nepriaznivej a rizikovej finančnej situácie vybranej cieľovej skupiny verejnoprávných inštitúcií.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BRABEC, J., 2012,. Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek. 2. Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, 2012. ISBN 9788090505704.

DĚD,M., KLUČIAROVSKÝ,M., 2021., *Discursive analysis of globalization and autarchy in the present global economy*,. In European Forum of Entrepreneurship 2021, Newton College Prague, 195 -202p., ISBN 978-80-87325-42-1

CHOVANCULIAK, R., 2021., Vzdelávanie dospelých stále nedospelo, in innes.sk., [online]. [cit.14.8.2021]. Dostupné na: <https://www.iness.sk/sk/vzdelavanie-dospelych-stale-nedospelo>

JANÁKOVÁ, H., FABOVÁ, Ľ.,2017. Finančná gramotnosť slovenských vysokoškolákov , in Jurnal of knowledges society, č.2/2017 roč. 5, 9s. ISSN:2336-2561

KLUČIAROVSKÝ M. 2018., *Globalizácia ako predmet komparatívnej analýzy*, Praha, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, o.p.s, prvé vydanie, 2018., 187s. ISBN: 978-80-86747-53-8

SYROVÝ, P. a T. TYL. 2011. *Osobní finance: Řízení financí pro každého*. 1.vyd. Praha: Grada, 2011. 207s. ISBN 978-80-247-3813-0.

ZEMAN, J., 2017 .,Finančné vzdelávanie- to je cesta! In innes.sk, [online]. [cit.14.8.2021]. Dostupné na: <https://www.iness.sk/sk/financne-vzdelavanie-je-cesta>

Autor

Mgr. Ing. Ján Pitoňák, MBA, MPH.,
jan.pitonak@vip-vs.sk
Doktorand
Univerzita Jána Amose Komenského Praha,
Roháčova 1148/63,.130 00 Praha 3